

КУРМАН О. В.,кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.98

**ВІДОМОСТІ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ ІНФОРМАЦІЮ З ОБМЕЖЕНИМ ДОСТУПОМ
ЯК ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИННОГО ПОСЯГАННЯ**

У статті розглядаються проблемні питання визначення поняття «інформація з обмеженим доступом» у законодавстві України та проводиться систематизація цієї категорії. Пропонується визначення поняття таємниці досудового розслідування. Визначаються критерії зарахування інформації з обмеженим доступом до предмета злочинного посягання за ст. 361-2 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: інформація з обмеженим доступом, службова інформація, професійна таємниця, криміналістична характеристика злочинів, предмет злочинного посягання, захист інформації.

В статье рассматриваются проблемные вопросы определения понятия «информация с ограниченным доступом» в законодательстве Украины и проводится систематизация данной категории. Предлагается определение понятия тайны досудебного расследования. Определяются критерии отнесения информации с ограниченным доступом к предмету преступного посягательства по ст. 361-2 Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: информация с ограниченным доступом, служебная информация, профессиональная тайна, криминалистическая характеристика преступлений, предмет преступного посягательства, защита информации.

In the article considers issues of the definition “information with a limited access” in the Ukrainian legislation and carried systematization of this category. It is suggested determination of a secret pre-trial investigation. Defined the criterion of attribution information with limited access to the subject of a criminal assault provided by item 361-2 the Criminal Code of Ukraine.

Key words: information with a limited access, official information, professional secrecy, criminalistic characteristic of crimes, subject of a criminal assault, information protection.

Вступ. Інформація завжди відігравала надзвичайно важливу роль у житті людини. Для розвитку суспільства потрібні матеріальні, енергетичні, біологічні й інші ресурси, у тому числі інформаційні. Сьогодення характеризується величезним зростанням обсягів інформаційних потоків. Це стосується будь-якої сфери діяльності людства. Найбільше зростання обсягів інформації спостерігається в промисловості, торгівлі, фінансовій і банківській сферах, системі освіти. За останні сто років з'явилося багато галузей виробництва, які майже на 100% складаються з однієї інформації (наприклад, виготовлення програмного забезпечення, реклама, дизайн тощо).

Загальновідоме прислів'я про те, що хто володіє інформацією, той володіє світом, характеризує роль інформації в сучасному суспільстві. На нинішньому етапі розвитку су-

спільства масштаби злочинних посягань на конфіденційні відомості різко зросли. Інформація про результати чужих прикладних і фундаментальних досліджень дає змогу заощадити власні сили й кошти та зосередити увагу на виробництві й маркетингу. Подальший розвиток науково-технічного прогресу, збільшення потоку патентів і жорсткість конкуренції роблять викрадення чужих таємниць особливо прибутковою, а тому дуже перспективною справою [6, с. 62]. Усе більше видів інформації в сучасному суспільстві зберігається в електронному вигляді. В Україні практично всі реєстри та бази даних державних установ та органів влади й управління переведені чи переводяться на електронні носії з розміщенням у локальних мережах чи з доступом до них через Інтернет. Така зручність у збиранні, обробці та використанні інформації створює велику спокусу незаконного отримання конфіденційних відомостей про конкретну особу, об'єднання громадян, підприємства, установи з метою використання надалі в протиправних цілях.

Сьогодні з'явилися нові, раніше невідомі способи вчинення злочинів у сфері підприємництва й конкурентних відносин, інформаційних технологій тощо, де предметом посягання є різного роду інформація, що зумовлює необхідність розроблення ефективних методик виявлення та розслідування цих злочинних деліктів.

Постановка завдання. Традиційно до структури методики розслідування конкретного виду злочинів включається криміналістична характеристика. Цій науковій категорії приділялася досить широка увага як загалом, так і в рамках розробки методик окремих видів злочинів [1, с. 731–739; 2, с. 138–156; 4; 6]. Водночас криміналістична характеристика розслідування злочинних посягань на відомості, що становлять інформацію з обмеженим доступом, які зберігаються в електронному вигляді, сьогодні не знайшла достатнього висвітлення в спеціальній літературі, що викликає необхідність дослідження цієї криміналістичної категорії.

Результати дослідження. Серед інших елементів криміналістичної характеристики злочинних посягань на відомості, що становлять інформацію з обмеженим доступом, які зберігаються в електронному вигляді, вагоме місце посідає предмет злочинного посягання. Відповідно до ст. 361-2 Кримінального кодексу України, предметом злочинного посягання є інформація з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації, створена й захищена чинним законодавством.

Відповідно до Закону України «Про інформацію» від 02 листопада 1992 року, інформацією визнаються будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. У свою чергу, за порядком доступу інформація ділиться на відкриту інформацію й інформацію з обмеженим доступом. Будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що захищена законом до інформації з обмеженим доступом.

До інформації з обмеженим доступом не можуть бути захищені такі відомості: 1) про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту; 2) про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, що сталися або можуть статися й загрожують безпеці людей; 3) про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування й соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти й культури населення; 4) про факти порушення прав і свобод людини, включаючи інформацію, що міститься в архівних документах колишніх радянських органів державної безпеки, пов'язаних із політичними репресіями, Голодомором 1932–1933 років в Україні та іншими злочинами, вчиненими представниками комуністичного й/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів; 5) про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб; 5-1) щодо діяльності державних і комунальних унітарних підприємств, господарських товариств, у статутному капіталі яких більше ніж 50% акцій (часток) належить державі або територіальній громаді, а також господарських товариств, 50 і більше відсотків акцій (часток) яких належать господарському товариству, частка дер-

жави або територіальної громади в якому становить 100%, що підлягають обов'язковому оприлюдненню відповідно до закону; 6) інші відомості, доступ до яких не може бути обмежено відповідно до законів і міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Інформація з обмеженим доступом ділиться на конфіденційну, таємну та службову.

Конфіденційною є інформація про фізичну особу (персональні дані¹), а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень.

Таємною інформацією є відомості, доступ до яких обмежується відповідно до закону, розголошення яких може завдати шкоди особі, суспільству й державі. Таємною визнається інформація, яка містить державну², професійну, банківську таємницю³, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю. На жаль, законодавець, виділивши види таємної інформації як професійну, досудового розслідування тощо, не надав визначення цим категоріям, що створює певні проблеми на практиці та викликає різні тлумачення серед науковців [2; 7; 8; 9]. Так, у наукових джерелах до професійної таємниці зараховують такі види, як лікарська, нотаріальна, сповіді, адвокатська, експертна, усиновлення, журналістська, аудиторська, актів громадянського стану, зв'язку, нарадчої кімнати суддів.

Також немає єдності щодо визначення таємниці досудового розслідування. Таємниця досудового розслідування – це відомості стосовно результатів слідчих (розшукових) дій, оперативних-розшукових заходів, експертних досліджень про осіб, події, процеси, тактику та методи проведення процесуальних дій, розголошення яких може негативно вплинути на всебічність, повноту й неупередженість розслідування кримінального правопорушення.

Проаналізувавши ознаки таємної інформації, до її видів можемо зарахувати й інформацію, що становить комерційну таємницю. Згідно зі ст. 36 Господарського кодексу України, відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею. Склад і обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, спосіб їх захисту визначаються суб'єктом господарювання відповідно до закону.

Отже, інформація становить комерційну таємницю за наявності таких ознак: 1) має дійсну або потенційну комерційну цінність унаслідок необізнаності з нею третіх осіб; 2) до неї не існує вільного доступу на законних підставах; 3) власник або уповноважена ним особа вживає заходів щодо збереження її конфіденційності. Інформація, що становить комерційну таємницю, повинна бути зафіксована на матеріальному носії (папері, магнітному чи оптичному носії, фотонегативі чи іншому матеріальному об'єкті) й забезпечена реквізитами, що дають змогу ідентифікувати її. Це можуть бути результати дослідів і їх протоколи, дані про якість матеріалів, документація з виготовлення продукції, креслення, формули та рецепти, статистичні розрахунки, звіти про виготовлену продукцію або надані послуги, картотеки й електронні бази даних клієнтів, відомості про організацію виробництва, методи реклами, інформація про джерела фінансування тощо. У деяких ситуаціях інформація, що становить комерційну таємницю, може втілюватися в предметах – виробках, блоках, агрегатах, при-

¹ Персональні дані – відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована. До конфіденційної інформації про фізичну особу належать, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата й місце народження (Закон України «Про захист персональних даних» від 01.08.2010).

² Державна таємниця – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки й техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані в порядку, встановленому законом, державною таємницею й підлягають охороні державою (Закон України «Про державну таємницю» від 21.01.1994).

³ Банківською таємницею є інформація щодо діяльності й фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку в процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин із ним чи третім особам під час надання послуг банку (Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000).

борах і речовинах. Однак і в цьому разі для визнання відомостей, утілених у предметах, комерційною таємницею необхідно, щоб інформація була попередньо задокументована в установленому порядку. Склад і обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, порядок їх захисту визначаються власником або уповноваженою ним особою.

До службової інформації може належати така: 1) міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрішню службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень; 2) зібрана в процесі оперативного-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не зараховано до державної таємниці.

При цьому в частині 1 статті 9 Закону України «Про доступ до публічної інформації» вказано, що належати до службової така інформація може відповідно до вимог частини 2 статті 6 зазначеного Закону. Так, обмеження доступу до інформації здійснюється при дотриманні сукупності таких вимог:

1) виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету й неупередженості правосуддя;

2) розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам;

3) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес у її отриманні.

Обов'язковою ознакою інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах, є те, що вона повинна бути створена та захищена відповідно до чинного законодавства. Тобто це не будь-які відомості, що знаходяться в комп'ютері фізичної чи юридичної особи чи іншому електронному носії, а тільки ті, що збираються, реєструються, накопичуються, оброблюються й захищаються у визначений законом спосіб. У загальній системі забезпечення безпеки захисту інформації виділяють декілька напрямів: 1) законодавчий; 2) фізичний; 3) програмний; 4) криптографічний; 4) організаційний. Така діяльність повинна відповідати Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 05 липня 1994 року, Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах» від 29 березня 2006 року й виданим на підставі них відомчим підзаконним нормативним актам.

Висновки. Сьогодні проблема викрадення, незаконної торгівлі та розповсюдження інформації з обмеженим доступом видається досить серйозною для України. Дослідження такого предмета злочинного посягання, як відомості, що становлять інформацію з обмеженим доступом, які зберігаються в електронному вигляді, у межах розробки криміналістичної характеристики має велике значення для створення методики розслідування зазначеного виду злочинів. Знання типових ознак цієї криміналістичної категорії дає слідчому можливість правильно кваліфікувати протиправне діяння, висунути версії щодо причетних осіб, способу незаконного збуту або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, визначити напрями розслідування.

Список використаних джерел:

1. Белкин Р.С. Курс криминалистики / Р.С. Белкин. – 3-е изд., доп. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. – 837 с.
2. Ємельянов С.Л. Стан та розвиток правового інституту професійної таємниці в Україні / С.Л. Ємельянов // Право і безпека. – 2011. – № 5. – С. 52–57.
3. Журавель В.А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : [монографія] / В.А. Журавель. – Х. : Вид. агенція «Апостиль», 2012. – 304 с.

4. Колесниченко А.Н. Криминалистическая характеристика преступлений : [учеб. пособие] / А.Н. Колесниченко, В.О. Коновалова. – Х. : Юрид. ин-т, 1985. – 92 с.
5. Курман О.В. Методика розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / О.В. Курман ; Націон. юрид. акад. імені Ярослава Мудрого. – Х., 2002. – 20 с.
6. Курман О.В. Типізація способів учинення злочинних посягань на відомості, що становлять комерційну або банківську таємницю / О.В. Курман // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : збірник наукових праць/ ред. кол.: М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько, Л.М. Головченко та ін. – Вип. 10. – Х. : Право, 2010. – С. 62–68.
7. Меркулова С.Н. Уголовно-правовая охрана профессиональной тайны : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / С.Н. Меркулова ; Нижнегород. филиал гос. ун-та. – Н. Новгород, 2007. – 23 с.
8. Резнікова Г.І. Професійна таємниця: поняття, ознаки та види / Г.І. Резнікова // Питання боротьби зі злочинністю – 2013. – Вип. 26. – С. 280–292.
9. Рожнов А.А. Уголовно-правовая охрана профессиональной тайны : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / А.А. Рожнов ; Казан. гос. ун-т. – Ульяновск, 2002. – 30 с.

ШЕЛЯКІН О. С.,

ад'юнкт кафедри кримінального процесу
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 343.126

ОБМЕЖЕННЯ, ВСТАНОВЛЕНІ ВІДНОСНО ПІДОЗРЮВАНОВОГО, ОБВИНУВАЧЕНОГО ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ

Стаття присвячена дослідженню процесуальних заборон та зобов'язань, встановлених відносно підозрюваного, обвинуваченого в зв'язку зі застосуванням запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту. Проаналізовано практику обрання домашнього арешту в контексті встановлених обмежень.

Ключові слова: домашній арешт, запобіжний захід, обмеження, підозрюваний, обвинувачений.

Статья посвящена исследованию процессуальных запретов и обязательств, установленных в отношении подозреваемого, обвиняемого в связи с применением меры пресечения в виде домашнего ареста. Проанализирована практика избрания домашнего ареста в контексте установленных ограничений.

Ключевые слова: домашний арест, мера пресечения, ограничения, подозреваемый, обвиняемый.

The article is devoted to procedural prohibitions and obligations established against suspect, accused in connection with application of a preventive measure in form of house arrest. Analyzed practice of election of house arrest in context of established limits.

Key words: house arrest, restraint, restrict, suspect, accused.

